

# Rigó József

## Bulvármagány a Váci utcában

Századunk irodalmi közelmúltjában jelent meg Gabriel Garcia Marquez Száz év magány-a, ez az irracionális elemekkel átszótt, izzig-vérig Dél-Amerikában gyökerező, de egyetemes világképű realista mítoszregény. Mexicóból Acapulcóba igyekezvén, az országúton, egy villanás alatt jelenik meg az akkor harmincnyolc éves szerző tudatában, annyira készen, hogy abban a pillanatban akár le is diktálhatta volna. Hazatérve tizennyolc hónapos magányba zárkózott, és megírta. Regénye olyan, mint egy gitárszólam, amely egyre öblösebben, dúsabban és fenségesebben szól, hömpölyög, mint a dűsvízű dél-amerikai folyók, és magával ragad. Az indián mítosztöredékekből táplálkozó hipnotikus próza teljes egészében epikus jellegű. Nyilvánvaló, hogy színpadra állításának nehézségei a regény ezirányúságából adódnak. Ez azonban „csak” dramaturgiai probléma, az előadás megoldatlanságai a szerző és a színpadra állítók világkép elmélyültségének különböző voltából fakadnak.

A Buendia család százéves története, magányuk mítosza, a magányosodás, a társtalanság, az elidegenedés és a természet mágikus, ősi történetének örök körforgó mítosza. A színpadra állítás alapanyaga, Márquez regénye formai szerkezetét tekintve is, egyenértékű üzenethordozó a tartalommal. Macondó megalapításának története, a Buendiák letelepülésének legendája mintegy archaikus időkre visszanyúló mítoszok példájára épít. A szerkezet polifónikusan hömpölygő, szövevényes és lomha. Hordozza az ősi mítoszok elemeit, a vérfertőzés, a szerelem mágikus, transzcendentális természeti erejének bemutatását. De az emberiség őstörténetét felidéző álmokör bemutatása, a kollektív álom-tudattalan mind része, ehhez tartozik a dolgok elfelejtése és újra megtalálása a nevükben, az írásbeliség megjelenésével. A humorral átítatott profán történeteket minduntalan átemelik ezek az elemek egy egyetemes szférába, jelként funkcionálnak, és a világegyetem egy lehetséges modelljét adják. A történet nem pszichologizál, a személyiség értéke nem jellembeli tulajdonságaitól függ, hanem a léthez való viszonya határozza meg, felmutatva a kollektív tudattalanra építő archetípusokat.

Az archaikus időkbe egyszer csak belép a civilizáció, és az elbeszélésfolyam is megváltozik. Monoton sűrűsödő ritmust követ, Aureliano Buendia ezredes két évtizedre kiterjedő háborúinak folyamatában. A sztrájk a regényfolyamban az a pont az elbeszélés kétharmada környékén, az „aranyetszésben”, ahol befejeződik a civilizáció betörése Macondóba. A sztrájk emléke az álomhoz hasonlít, az aranykor elvesztésére, a holttestekkel megrakottan zakatoló vonatok többször visszatérő motívumában. Ezután jön a biblikus utalású, négy évig, tizenegy hónapig és két napig tartó, mindent elmosó, szétrohasztó eső, hogy Macondót és a Buendiákat visszaadja az enyészetnek.

Schwajda György szinte a lehetetlenre vállalkozott a regény színpadra átdolgozásával. A mítoszok és a színpad viszonya az európai kultúra bölcsőjéig, a görög színház létrejöttéig nyúlik. Az egyes elemek kiragadása, és ebből önálló színpadi mű megteremtése kétezer éves színházi gyakorlat. De a mítosz egészének egyetlen színpadi művé történő feldolgozása ritkán történik meg. Azért



is nehéz ez, mert más a regény és más a drámai mű esztétikai hordozója. Schwajda ezt a munkát részleteiben, elemeit tekintve mesteri fokon megoldotta, melyben bizonyára nem jelentéktelen segítsége van Szeredás András dramaturgnak. A határozottan találó tömörfitések szinte hiányérzet nélkül hagynak bennünket. Elegáns ötlet, hogy a történet Ursula monológjává vált, és ezáltal a szétfolyó regényt a színpadon központozza.

A színpadi anyag szerkezetével azonban már kisebb problémák vannak, és ez abból fakad, hogy a színpadra állító a regény pontos olvasata mellett figyelmen kívül hagyta a formai-tartalmi elemek szoros összetartozását. Megoldatlan marad például a cigányok évenkénti visszatérésében annak a folyamatnak a bemutatása, ahogyan Melchíades José Arcadió Buendiára mágikus hatással bíró tudásából a cigányok cirkuszi mutatványa lesz, jelezve azt a folyamatot, ahogyan a mágia titkos ismeretei parlagivá válnak. De ennél talán nagyobb hiba, hogy a sztrájk szerkezetbeli helye megváltozik, és ettől a regénybeli kulcsfontosságának ereje a színpadi adaptációban gyöngül, ugyanakkor nem jelenik meg a leépülési folyamat egyre lassuló tempójú tükörritmusa. A színpadi alapanyag azonban alkalmas arra, hogy a rendező kezében színjátékká válhassék.

A nehezen előbukkanó színpadi fényben homoksárgán izzó függönyök forrósodó hangulatú képével indul az előadás. A mozdulatlan, földbe tapadt, töpörödött Ursula (Töröcsik Mari) feláll, előre jön az előszínpadig, gesztusai, testtartása, hangkezelése magasan felütik az előadás alaphangját. A rendező, Taub János, ezzel az expresszív hatású komponált képpel azonnal bevon az előadásba. A hatás percekig tart. Minden figyelmünk a színpadé. Azt várjuk, hogy egy liturgikus hangszerelésű, hipnotikus gesztusszínházba vonnak be bennünket, ahol a színpadi rituálé válik fő elemmé, és a színpadi alapanyagban megjelenő archetipusok a színész személyiségével feltöltődve jelennek meg, már-már koreografálva. De már az előadás induló percei után nem sokkal csalódnunk kell. A színpadi hatásokat ismerő, mesterségét magas fokon művelő rendező ugyanis eladja az előadást a közönségnek, és nem akar többet, mint egy estére biztosított kellemes szórakoztatást. Ezáltal a gúny a Pesti Színház színpadán csupán humor marad, olykor vicc, mint például a polgárháború eseményeinek napi politikai aktualitássá való lefordítása. De ugyanígy válik a rendező kezében az égető vágyakozásokból megszülető szerelem szexus csupán. A rituális termékenység-szimbólumok élcelődő, viccelő hatáselemek maradnak. Kezdetben elszórakozunk ezeken, de az előadás haladtával, különösen a szünet után magányunk fokozatosan növekszik. Egy idő után a változások szcenikailag meglehetősen bonyolultnak tűnő, de egyre inkább monotóniába fulladó függönyjárásai sem adnak igazán élvezetet. A regény világképéhez sokkalta felületesebb világkép tárul elénk, amelyik érzetünk szerint nem az adaptációból fakad, hanem a koncepció teszi ilyenné. A rendező egy sikeres előadás megrendezésének vágyával dolgozott, ami önmagában nem probléma. A gond az, hogy mestersége kellő birtoklója ahhoz, hogy a néző érzelmeit és szellemét próbára tevő előadást rendezzen, de ezt nem tette meg. A könnyebb utat választotta. Ezáltal az előadás felhígul az eredeti műhöz viszonyítva. Úgy érezzük, ennek számonkérése - függetlenül attól, hogy elfogadjuk azt, hogy a színjátéknak önálló utakat kell befutnia - mégis indokolt. Az eredeti mű szellemisége a rendezésben nem marad csorbítatlan.

A színpadtechnikai elemek pontos működtetése mellett a színészek kissé ma-



gukra maradtak szerepfelfogásaik kidolgozásában. Ettől a színeszi játék szórt és eklektikus.

A főszerepet alakító Töröcsik Mari Ursula szerepében minden eszközével bizonyítja felkészültségét, színeszi intelligenciáját is. Megmutatja, hogy mivé lehetne formálni ezt az előadást, és milyen mélységekbe lehetne elvinni akkor, ha nem csak egyedül ő beszélné ezt a nyelvet. Ezáltal nemcsak szerepe szerint, de játék-módjában is egyedül marad. Önálló stílust hoz létre az előadásban belül. A José Arcadió Buendiát alakító Garas Dezső játéka egyszerű, nem kellően ámyalt, szinte majdnem civil. Melchiades szerepében jó karaktert formál Kézdy György. Kissé szélsőséges Meszléry Judit Pilar Ternera, először megdöbben, de rövid időn belül meggyőző szerepfelfogásáról. Derzsi János José Arcadiója talán kissé robusztusabb a kelleténél, és így karikatúrisztikussá válik. Mertz Tibor Aureliánója egyszerre kegyetlen és feminin. Jó karaktert formál Bajcsay Mária Visitacionból és Egri Márta Rebeca szerepében. Kozák Ágnes Amarantája erőtlen. Színes, sokoldalú eszköztárral bír Horváth Lajos, az olasz Pietro Crespi szerepében. Töröcsik Mari mellett őt érezzük leginkább arra alkalmasnak ezen az estén, hogy egy meg nem született, de csíráiban megmutatott előadás nyelvét színeszi eszköztárában birtokolja. Ifj. Újlaki László, Szerémi Zoltán, Mucsi Zoltán, Árva László, Császár Gyöngyi, Bellus Attila és Éliás Anikó kisebb lélegzetvételű szerepekben mutatták meg karakteresen magukat. Tóth József Második José Arcadiója egyetlen monológban belül jó egy felütéssel bár, nincs ideje képességei szélesebb skálán történő megmutatásának. A sokszereplős előadásban a villanásnyi epizódok is fontosak, Bakos Éva, Czákó Jenő, Ecsedi Erzébet, Gombos Judit, Horváth Gábor, Kaszás Mihály, Szalay Szabó István, Szöllösi Zoltán, Tóth István és Turza Irén feladataikat elvégzik.

Székely László függőyei az előadásban végül is technikailag funkcionálnak. A függönyök bonyolult járása nyitja és zárja a tereket, könnyedén megoldhatóvá téve a változásokat, bútorozásokat, képváltásokat. A plasztikus világításban színei hatásosak. Egyszerű eszközökkel létrehozott háttér ez, kár, hogy nem teremt igazán atmoszférát, csak a színpadi takarásokat, funkciókat látja el, és az előadás előrehaladtával a rohamosan ismétlődő függönyjárások jellegtelenné válnak. Németh Ilona jelmezei kicsit tolakodó egzotikummal vannak jelen, ami időnként zavar, de különösen eltalált Ursula, Pilar Ternera és Pietro Crespi karaktereihez. Sárosy László zenéje hangulatában segíti az előadás lebonyolítását. A rendező munkatársa Mózes István volt.

A színház épületének felújítási munkálatai miatt nehezebb helyzetű Szigligeti Színház társulatának sikere van a Pesti Színház színpadán a Száz év magánnyal. Találkozik a közönség ízlésével, az előadás nem tapad a szellemre és a lélekre, felvállalt könnyedségét szinte maradéktalanul teljesíti. Van ugyan néhány alakításban egy ezt is megőrző, de ennél többet is szándékának valló színeszi lehetőség, amelyek megjelenik, de itt és most nem bontakozhat ki, mert az előadás egésze ennél többet nem akar. Nagyon fontos a siker, a színház egyik éltető eleme, de a biztonságra építő színházi előadás nem tud túllépni a mesterség pontos megmutatásán, és ezáltal lehetőségei alatt marad. A nem ismert keresése mindig izgalmasabb, mint a biztos tudás megmutatása, ami tagadhatatlanul rendkívül fontos. De mégis felmerül a kérdés: elég-e ennyi?

#### IRODALOM

Kulin Katalin: Mítosz és valóság. Gabriel Garcia Marquez. Akadémiai Kiadó. Bp. 1977. 228 p.